

Väitösikkuna

Toni Ahlqvist^a ja Matti Salo^b

Korkeakoulututkimusta historian ja maantieteen rajapinnalla

FM Mikko Kohvakan väitöstutkimus ”Proaktiivisuutta, sopeutumista vai vastarintaa? Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu ja Joensuun yliopisto osana valtion ja korkeakoulujärjestelmän tilallista muutosta Suomessa 1960-luvulta 1990-luvun alkuun” kuuluu Suomessa suhteellisen pienen tutkijajoukon harjoittamaan korkeakouluhistorian alaan, jolla kuitenkin juuri Joensuun yliopistossa on jo perinteitä. Tutkimus on niin korkeakoulututkimuksen näkökulmasta kuin yhteiskuntapoliittisestikin erittäin relevantti ja ajankohtainen ottaen huomioon yliopistolaitokseen tälläkin hetkellä kohdistuvat suuret muutos- ja tehokkuuspaineet ja vaikuttavuusodotukset. Lappeenrannan teknillisen korkeakoulun ja Joensuun yliopiston kehityksen tarkastelu osana valtion ja korkeakoulujärjestelmän tilallista muutosta paljastaa olennaisia piirteitä koko Suomen korkeakoululaitoksen kehityksestä 1960-luvulta 1990-luvulle.

Kohvakan tutkimus on rohkeasti ja innovatiivisesti tieteidenvälinen. Siinä on hyödynnetty historiatieteen perinteisen tutkimusotteen lisäksi onnistuneesti ihmismaantieteen käsitteistöä ja teoriaperustaa. Viitekehys nojaa valtiomuutosteoriaan ja strategis-relaationaaliseen lähestymistapaan. Kohvakka yhdistää maantieteeseen nojaavan menetelmäperustan ja -kehikon historian tutkimukselle ominaiseen lähteistön käyttöön sekä periodisoinnin ja ”ajantajan” tulkintaan. Perehtyneisyys aiempaan kansalliseen ja kansainväliseen tutkimukseen on vakuuttavaa: ihmismaantieteestä ja politiikan tutkimuksesta ammentavien valtiomuutostutkijoiden ohella huomiota ovat saaneet myös historian tutkimuksen annalistit ja korkeakoulututkimus laajassa merkityksessä.

Tutkimuksen lähdepohja on laaja ja monipuolinen, vaikka artikkelien julkaisukanavien yleistä yhteiskuntatieteellistä tapaa noudattavat viittauskäytännöt eivät kaikin osin teekään täyttä oikeutta tutkijan lähdeyöskentelylle historian tutkimuksen näkökulmasta. Aikalaiskirjallisuuden, korkeakoulujen oman ja sidosryhmien asiakirjamateriaalin, korkeakoululaitoksen kehittämissuunnitelmien ja komiteamietintöjen sekä sanomalehtiaineiston ohella on sekundäärilähteenä hyödynnetty laajasti keskeisten toimijoiden haastatteluja. Yksi relevantti lähderyhmä olisi sidosryhmien osalta voinut olla myös kansanedustajien korkeakouluja koskeneet aloitteet.

Väitöskirjan pohjana olevat artikkelit tarkastelevat korkeakoulujen perustamiseen ja kehittämiseen liittyneitä neuvotteluita, retoriikkaa ja niissä käytettyjä spatiaalisia logiikoita. Tarkastelu tapahtuu niin ulkopuolisten sidosryhmien, korkeakoulujen johdon kuin yksittäisten, ja yllättävänkin moniäänisesti toimineiden, laitosten tasolla. Yhtäältä Kohvakka osoittaa, että suomalaiset yliopistot ovat monin tavoin sidoksissa erilaisiin spatiaalisiin skaaloihin, ja että ne ovat proaktiivisia toimijoita asemoidessaan toimintaansa suhteessa skaaloihin. Toisaalta Kohvakka osoittaa, että suomalaiset yliopistot ovat aina toimineet erilaisten poliittisten intressien ristipaineessa.

a. Oulun yliopisto, toni.ahlqvist@oulu.fi; b. Oulun yliopisto

Opetusministeriön ja valtakunnallisen suunnittelun makrotaso ei ole tutkimusasetelman keskiössä, mutta valtio ja valtiotila ovat joka tapauksessa käsitteinä vahvasti mukana. Näin ollen tutkittavien korkeakoulujen kehitysprosessia olisi voinut paikoitellen suhteuttaa enemmän kansalliseen korkeakoulupoliittiseen kontekstiin, toisin sanoen korkeakoululaitoksen suunnittelukoneiston ylhäältä päin asettamiin konkreettisiin määrällisen kehittämisen reunaehtoihin.

Vahva tieteidenvälisyys näyttäytyy tutkimuksessa pääasiassa myönteisesti laajana asianhallintana mutta paikoitellen myös määrittelyiden runsauden ja moniäänisyyden mukanaan tuomana käsitteiden liukkauteena. Käsitteet ja empiria kohtaavat kuitenkin lopulta erinomaisesti. Kohvakan tutkimuksella on laajasta empiirisestä aineistosta nousevaa ja vahvaan teoreettiseen pohdintaan pohjautuvaa selitys- ja yleistysoimaa ja se tuo uusia ulottuvuuksia korkeakoulututkimukseen. Kohvakka osoittaa havainnollisesti, miten tiedekorkeakoulut ovat Suomessa olleet monin tavoin sidoksissa erilaisiin spatiaalisiin skaaloihin ja myös asemoineet aktiivisesti toimintaansa suhteessa niihin, ja miten yliopistolaitos on ollut kiinteässä yhteydessä valtiollisiin muutosprosesseihin ja rakenteisiin sekä kansainvälisiin kehitystrendeihin.

Väitöskirjan artikkelit osoittavat, että korkeakoulujen perustamisvaiheessa sijaintimaakuntien aluerakenne ja kulttuurinen profiili vaikuttivat suoraan korkeakouluaktiivien puhuntaan ja heidän käytössään olleisiin retorisiin resursseihin. Alueellisessa kontekstissa toimineiden korkeakoulujen kehittämiseen vaikuttivat jatkossa monet sidosryhmät, yhteiskunnan eri kehitysvaiheet ja poliittiset kädenväännöt. Korkeakoulut eivät kuitenkaan olleet passiivisia toimijoita vaan vaikuttivat toimintaympäristönsä dynamiikkaan monin tavoin, toisin sanoen kykenivät myös sopeutumattomuuteen. Korkeakoulut eivät myöskään olleet homogeenisia entiteettejä, vaan niiden sisällä oli eri tavoin alueelliseen tai kansainväliseen skaalaan ja hyvinvointi- ja suunnitteluvaltioon tai kilpailukyky-yhteiskuntaan suuntautuneita yksiköitä. Niiden valinnat heijastelivat toisaalta tieteenalojen sisäisiä painotuksia ja toisaalta korkeakoulun julkilausuttuja strategioita.

Kohvakan tutkimus on innovatiivinen ja suomalaisessa yliopistotutkimuksessa uusia polkuja avaava tutkimus. Tutkimus on hyvin ajankohtainen aikana, jolloin suomalainen yliopistojärjestelmä, sekä yliopistojärjestelmän kytkös historialliseen ja alueelliseen sivistystehtävään, on voimakkaassa uudelleenmuotoutumisen vaiheessa. Kohvakan analyysissa yliopistojen muutos, ja yliopistojen muutoksen suhde alueelliseen muutokseen, avautuvat rikkaana yhteiskunnallisena dynamiikkana, jossa erilaiset organisaatioiden sisäiset ja organisaatioiden väliset toimintamallit, aluepolitiikka, kansallisvaltion poliittiset kädenväännöt ja kansainväliset poliittiset tendenssit asettuvat hedelmälliseen vuoropuheluun.